

SAFİYYÜDDİN el-HİLLÎ

(bk. HİLLÎ, Safiyyüddin).

SAFİYYÜDDİN el-HİNDÎ

(bk. HİNDÎ).

SAFİYYÜDDİN el-URMEVÎ

(صفى الدين الأرموي)

Safiyyüddin Abdülmü'min b. Yûsuf
b. Fâhîr el-Urmevî
(ö. 693/1294)**Mûsiki nazariyatçısı,
bestekâr ve icracı.**

613 (1216) yılında Urmiye'de (günümüzde İran sınırları içerisindeki Rızâiye şehri) dünyaya geldi. İsmâil Pûr onun Belh şehrinde doğduktan sonra çocukluk yıllarını Urmiye'de geçirdiğini, Hüsnî el-Harîrî ise dedelerinin Âzerî olduğunu ve kendisinin Bağdat'ta doğduğunu belirtir. Müstansır-Billâh zamanında (1226-1242) Şâfiî fikhini öğrenmek için Bağdat'a gitti. Burada Müstansırıyye Medresesi'nde okudu. Akfî ilimler, edebiyat, tarih, ilm-i nücüm, hat ve fıkhta kendini yetiştirmesinin yanı sıra özellikle mûsiki nazariyatı ve icrası konusunda devrinin en ünlü âlimi oldu. Hat sanatında İbnü'l-Bevvâb mektebini devam ettiren sanatkârlar arasında zikredilen Safiyyüddin, mensub hattıyla yazdığı bir mushafın halife tarafından beğenilmesi üzerine saray kütüphanesinde müstensih olarak görevlendirildi.

Safiyyüddin, mûsiki nazariyatı konusundaki riyâzî bilgileri Halife Müsta'sım-Billâh'ın kâtibinden öğrendi. Onun hayatı Halife Müstansır ve Müsta'sım dönemleri (1226-1258), Moğollar'ın Bağdat'ı işgali ve sonrası (1258-1263), Cüveynîler dönemi (1263-1294) olmak üzere üç devrede incelenebilir. Müstansır-Billâh ve Müsta'sım-Billâh dönemlerinde hattat ve müzisyenlerin en büyüğü olarak tanınan Safiyyüddin, kütüphanedeki görevinin yanı sıra zaman zaman saray mûsikîşinasları ile çalışmaktaydı. Ona ait bir bestenin halife tarafından beğenilmesi üzerine halifenin meclislerinde bulunmaya ve ud çalmaya başladı. Hülâgû'nun Bağdat'ı işgalinden (656/1258) sonra birçok kişinin katledildiği, kütüphanelerin yağmalanıp kitapların yok edildiği bir sırada Safiyyüddin kendi oturduğu mahalledeki yüzlerce insanın haya-

tını kurtardı. Ayrıca Hülâgû ile görüşme imkânı buldu ve zamanla onun güvenini kazanarak çevresinde yer aldı. İbnü'l-Fuâtî, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin, yaptığı katliamlardan dolayı Hülâgû'yu kınadığını bildirdiği bir mektubunu Safiyyüddin el-Urmevî vasıtasıyla gönderdiğini anlatır.

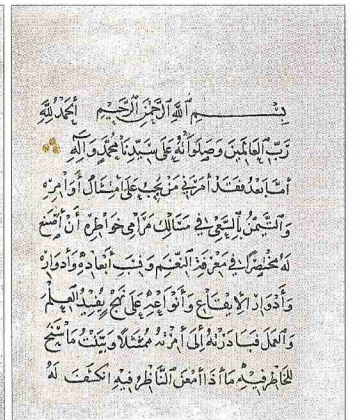
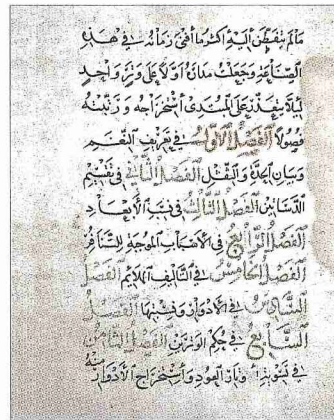
Daha sonra Safiyyüddin, Evkaf nazırlığına getirildi. Hülâgû'nun Irak'ın yönetimini veziri Şemseddin el-Cüveynî'ye bırakıp ülkesine dönmesinden sonra Cüveynî ailesinin Bağdat'taki dönemi başladı. Bu devirde Safiyyüddin yine itibar gören bir kişi olarak Cüveynî ailesine yakın oldu, Divân-ı İñşâ'nın başına getirildi, aynı zamanda nazırlık görevi devam etti. Safiyyüddin bu dönemde Şemseddin el-Cüveynî'nin oğulları Bahâeddin Muhammed ile Şerefeddin Hârûn'un eğitimiyle ilgilendi. Bahâeddin Muhammed'in Moğollar'ın Irak-ı Acem valisi olarak İsfahan'a gitmesi üzerine (664/1265) Safiyyüddin onunla birlikte İsfahan'a gittiyse de Cüveynî ailesinin iktidardan düşmesiyle tekrar Bağdat'a döndü (683/1284). Ardından onun için sıkıntılı günler başladı. Mala fazla değer vermediğinden sonunda yoksullaştı ve 300 dinarlık bir borç yüzünden hapse atıldı. Burada hastalanarak 20 Safer 693 (20 Ocak 1294) tarihinde vefat etti.

Safiyyüddin el-Urmevî mûsikide yeni bir dönem başlatarak Ya'kûb b. İshak el-Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ gibi âlimlerin, İlkçağ Yunan nazariyatçılarının mûsiki sistemleriyle ilgili eserlerini tercüme etmek yerine yaşayan mûsiki üzerinde durmuştur. Bir sekizlik aralığı (oktav) on yedi ses aralığına bölerek elde ettiği sistemi geliştirmiş ve perdeleri ebced sistemine göre harflerle ifade etmiştir. Onun mûsiki sistemi sonraki dönemlerde benimsenmiş, XIV. yüzyıldan XVI. yüzyılın ortalarına kadar Türk-İslâm dünyasındaki nazarı mûsiki çalışmalarında esas alınmıştır. Şemseddin

Ahmed es-Sühreverdî, Ali Sitâî, Hasan Zâmir (Zâhir), Zeytûn, Hüsâmeddin Kutlukboğa, Lehâz, Sebâ, Denânîr, Annân, Arîb gibi birçok icracının yetişmesinde büyük etkisi olmuştur. Ayrıca hat sanatında çığır açmış, İbnü's-Sühreverdî, Yâkût el-Musta'sımî, Nizâmeddin b. Hakîm, Kemâleddin b. Burhân es-Sûfî, Abdullah-ı Sayrafi gibi sanatkârları yetiştirmiştir. Şairliğiyle de tanınan Urmevî'nin bestelediği eserlerin sözlerinden pek çoğunun kendisine ait olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Edvâr**. 633 (1236) yılında Nasîrüddîn-i Tûsî'nin tavsiyesi üzerine yazılmıştır. Safiyyüddin'in mûsiki sistemini açıkladığı esere özellikle XIV-XVI. yüzyıllarda mûsiki nazariyatçıları tarafından şerhler yazılmış olup Abdullah-ı Sayrafi, Celâleddin Fazlullah el-Ubeydî, Fahreddin Muhammed el-Hucendî, Lutfullah es-Semerkindî ve Abdülkâdir-i Merâgî'nin çalışmaları bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Yûsuf b. Nizâmeddin Kırşehrî'nin *Risâle-i Mûsikîyye*'sinde, Fethullah eş-Şirvânî'nin *Mecelle fi'l-mûsikî*'sinde ve Ahmedoğlu Şükrullah'ın *Risâle-i Mûsikî*'sinde Safiyyüddin'in kitabındaki sistem ele alınmıştır. *Kitâbü'l-Edvâr* Hüseyin Ali Mahfûz, Gattâs Abdülmelik Haşebe ve Hâşim Muhammed Receb tarafından yayımlanmış, Mehmet Nuri Uygur tercümesiyle birlikte tenkitli neşrini gerçekleştirmiştir. 2. *er-Risâletü'ş-Şerefiyye**. İlhanlılar'ın Irak valisi Şemseddin el-Cüveynî'nin oğlu Şerefeddin Hârûn adına kaleme alınmıştır. Fârâbî ve İbn Sînâ'nın mûsiki konusundaki görüşlerinin aktarıldığı eser *Kitâbü'l-Edvâr*'in daha geniş bir düzenlemesidir. Fransızca'ya tercüme edilen *er-Risâletü'ş-Şerefiyye*'nin Hâşim Muhammed Receb tarafından tahkikli neşri gerçekleştirilmiş, Fazlı Arslan eseri Türkçe'ye çevirerek üzerine bir doktora çalışması yapmıştır (AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004). 3. *Fî 'Ulûmi'l-'arûz ve'l-ķavâfi ve'l-bedî'*.

Safiyyüddin
el-Urmevî'nin
*Kitâbü'l-
Edvâr* adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 3653/1)

Eserin bir nüshasının Bodleian Library'de bulunduğu kaydedilmektedir (İA, X, 63). Safiyüddin'in "muğni" ve "nüzhe" adıyla kanuna benzeyen iki saz icat ettiği, devrinde dillerden düşmeyen 130 adet eser bestelediği kaynaklarda belirtilmektedir. *Kitâbü'l-Edvâr*'da bu bestelerinden ebced harf notasıyla yazdığı iki adet savtı günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Safiyüddin el-Urmevî, *el-Edvâr fî'l-mûsikâ* (nşr. Gattâs Abdülmelik Haşebe), Kahire 1986, neşredenin girişi, s. 33-38; ayrıca bk. Mahmûd Ahmed el-Hifnî'nin yazısı, s. 3-32; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahîrî*, Kahire 1317, s. 297-298; İbnü'l-Fuvâtî, *Telhîşu Mecma'î'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Dimaşk 1965, X, 556; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, X, 310-312; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, Bulak 1299, II, 411; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 295, 575; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 227-229; a.mlf., *The Sources of Arabian Music*, Leiden 1965, s. 48-49; a.mlf., "Safiyüddin", *İA*, X, 63-64; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 906-907; B. R. d'Eranger, *La musique arabe*, Paris 1949, V, 396-397; Abbas el-Azzâvî, *el-Mûsika'l-İrâkıyye fî 'ahdi'l-Moğül ve'l-Türkân*, Bağdad 1370/1951, s. 22-34; Nâcî Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'î'l-Müstanşırıyye*, Kahire 1396/1976, I, 168-172; Âdil el-Bekrî, *Safiyüddin el-Urmevî*, Bağdad 1978, s. 29-33; O. Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music A.D. 1250-1300*, Oxford-New York 1978, s. 79-142; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 309-312; Mehmet Nuri Uygun, *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârî*, İstanbul 1999; İsmâil Pür, "Safiyüddin Urmevî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381, III, 617; Süreyya Agayeva, "Te'sîr-i Kitâb-ı Edvâr-ı Urmevî ber Risâle'hâ-yî Qadîmî ve Mu'âşır-ı Mûsikî Âzerbâyçân ve Türkîye", *Mecmû'a-i Makâlât-ı Hümâyiş Beyne'l-milelî Safiyüddin Urmevî* (haz. Ahmed Sadrî), Tahran 1384, s. 195-205; Mahmûd Ahmed el-Hifnî, "Safiyüddin el-Urmevî el-Bağdâdî", *'Âlemü'l-fîkr*, V/1, Küveyt 1975, s. 283-302; Gulâm Hüseyin Beydîlî, "Büzürgân-ı Âzerbâyçân: Urmîyeli Safiyüddin Hakkında Bir Nice Söz", *Varlık*, sy. 10, Tahran 1980, s. 47-52; Abdülcebbâr Mahmûd es-Sâmerrâî, "Safiyüddin Urmevî müceddidü'l-mûsika'l-'Abbâsiyye", *el-Mevrid*, XIII/4, Bağdad 1984, s. 127-129; E. Neubauer, "Şafî al-Dîn al-Urmawî", *EP* (İng.), VIII, 805-807; Nuri Özcan, "Osmanlılar'da Müsikî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, III, 209-211; Hüsnü el-Harîrî, "el-Urmevî el-Bağdâdî (Safiyüddin 'Abdü'l-Mü'min)", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 1998, I, 943-944.

MEHMET NURI UYGUN

SAFKA (الصفاة)

Akid anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "ses çıkaracak şekilde vurmak, (taraf) alışı sırasında ellerini hızlıca birbirine vurmak" anlamına gelen **safk** kökünden türeyen **safka**, ticarî işlemlerde

ve siyasî muahedelerde bağlayıcılığı şekli olarak göstermek üzere âdet haline gelmiş olan el sıkışma uygulamasını ifade etmektedir. Ancak safka zamanla satım başta olmak üzere kira, nikâh gibi işlemleri içine alacak şekilde akid terimiyle eş anlama sahip bir terim haline gelmiştir. Bununla birlikte safka daha çok akid bütünlüğü / bölünmezliği (ittihâdü's-safka) ve bir akid içinde iki akid yapılması (safkatân fi safka) konularında öne çıkmaktadır.

Akid bütünlüğü, İslâm hukukunda üzerinde ittifak edilmiş bulunan kabulün icaba uygun olması ilkesinin bir gereğidir. Buna göre karşı tarafın fiyatı ya da satılan malı bölme, azaltma veya çoğaltma şeklinde icabı değiştirerek kabul beyanında bulunması, yine taraflardan birinin birden fazla olması halinde birinin icap veya kabulüne diğerinin katılmaması icap-kabul uygunluğuna, dolayısıyla akdin oluşmasına engel olur. Bunun dışında bazı durumlarda akdin bölünmesi câiz görülmüştür.

1. Satışı câiz olanla olmayan şeylerin aynı akde konu olması. a) Sirke ile şarap, helâl et ile murdar et (meyte) gibi mütekevrim mal ile mütekevrim olmayanın birlikte sözleşmeye konu edilmesi. Bu durumda Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre akid bölünür ve satımı câiz olan kısım hakkında akid sahih, câiz olmayan hakkında ise bâtil olur. Ebû Hanîfe ve Mâlikîler'e göre ise haramın helâle karışması ya da helâl kısmın fiyatının bilinmemesi sebebiyle akid bütünüyle bâtil olur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre pazarlık esnasında her birine ait fiyatın ayrı ayrı belirtilmesi durumunda her biri ayrı akid olacağı için akidlerden biri sahih, diğeri bâtil olmak üzere bölünebilir. b) Satıcının kendi mülkiyetindeki mal ile başkasının mülkiyetindeki birlikte sözleşmeye konu etmesi. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre başkasına ait bir malı izinsiz satmak bâtil olduğu için akid bölünerek sadece câiz olan kısım bakımından sahih olur. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise akid satıcının kendi mülkiyetindeki kısım hakkında re'sen, diğerinin mülkiyetine denk gelen kısmında ise sahibinin iznine bağlı olarak sahihtir. c) Hayvanın, karnındaki yavruyla birlikte satılması gibi bilinenle bilinmeyenin birlikte akde konu edilmesi. Bu durumda akdin bölünmeyip bâtil olacağı hususunda ittifak vardır. 2. Satışı câiz olan aynı ya da farklı şeylerin aynı akde konu olması. Bu durumda Mâlikî ve Hanbelîler'e göre sadece malın bir kısmının eksik, kusurlu ya da başkasına ait olduğunun ortaya çıkma-

si halinde alıcı malın tamamını geri verebilir veya kalan kısmı -Mâlikîler'e göre yarıdan fazla olmak şartıyla- ona denk gelen bedelle kabul ederek akdi bölebilir. Şâfiîler'e göre malların fiyatlarının ayrı ayrı belirtilmiş olması şartıyla aynı sebeplerle akdin bölünmesi câizdir. Hanefîler'e gelince, Ebû Yûsuf ve Muhammed fiyatların ayrı ayrı belirtilmesi halinde sebepli veya sebepsiz akdin bölünebileceğini kabul ederken Ebû Hanîfe fiyatlarla birlikte ayrı ayrı satış ifadesinin de kullanılmış olmasını şart koşmuştur (*Mecelle* Ebû Hanîfe'nin görüşünü esas almıştır, md. 177-180). 3. Tarafların (satıcı-alıcı) birden çok olması. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre malın bir kısmının kusurlu çıkması ya da alıcıların muhayyer olması halinde alıcı ve satıcılardan birine ait hisse reddedilerek akid bölünebilir. Sadece kusur sebebiyle akdin bölünmesini kabul eden Mâlikîler'e göre tarafların kendi aralarında ticaret ortaklığı bulunmaması şarttır. Hanefîler ise tarafların sayıca çok olmasını akdin bölünmesi için yeterli görmez (ayrıntılar için bk. Şirbînî, II, 40-42, 60; Buhûfî, III, 176-180; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, V, 147-149; Bilmen, VI, 32-36, 53, 75).

Bir akid içinde iki akid yapılması Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır (*Müsned*, I, 398; Tirmizî, "Büyû", 18). Bu hadiste yasaklanan akdin mahiyeti İslâm hukukçularından birkaç şekilde yorumlanmıştır. 1. Peşin ve veresiye fiyatı ya da farklı fiyatları bir arada söyleyip alıcının kabul ettiği fiyatı açıkça belirtmeden malı almayı kabul ettiği akid. Böyle bir akid içerdiği bilinmezlikten dolayı cumhura göre bâtildir. Tâbiinden Tâvûs b. Keysân ve Hammâd b. Ebû Süleyman'a göre akdi takiben ödeme yapmadan ayrılan alıcı zimnen veresiye almayı kabul etmiş olacağı için bu tür bir akid yapmada sakınca yoktur (İbn Kudâme, IV, 314). 2. Satış, karz, kira, nikâh gibi farklı akidleri bir araya toplayan akid. a) Eğer biri diğerini gerektirecek şekilde şartlı olarak yapılmışsa faiz şüphesi veya ihtiyaç sahiplerini sömürmeye yol açabileceği gerekçesiyle çoğunluk tarafından câiz görülmez. b) Biri diğerinin şartı olmadan iki farklı akid bir arada yapılmışsa fakihlerin çoğunluğu bunu kural olarak câiz görür. 3. Vadeli satılan bir malın peşin para karşılığında daha düşük bir bedelle geri satın alınması. Bu tür sözleşmeler faiz şüphesi sebebiyle çoğunluk tarafından câiz görülmemiştir (bk. İNE).

Akdin bütünlüğünün korunması ve iki akdin bir arada yapılmasıyla ilgili hadisler ve İslâm hukukçularının bu konudaki ih-